

PÁL JÓZSEF

Állatszimbólumtár A-Z

SZERKESZTETTE: VÍGH ÉVA

Balassi Kiadó
Budapest, 2019
400 oldal, 5400 Ft

A Balassi Kiadónál megjelent kötet címében, tartalmának egyes részeiben, illetve nyomdai megjelenési formáját tekintve kapcsolódik az ugyancsak itt először 1997-ben napvilágot látott *Szimbólumtárhoz*. A közös vonatkozások felsorolása folytatható a *genius locival*, hiszen a főszerkesztők révén mindkettő a Szegedi (97-ben még József Attila) Tudományegyetem Olasz Tanszéke szellemi közegéből származik, amelynek következtében – hogy csak a szemléleti alapállást említsük – új, az általánosan elfogadottal szemben pozitív beállításban és előítéletek helyett elemző módon kerül tárgyalásra az egyáltalán nem „sötétnek” tekintett középkori anyag. A korok egymásutániségében (antikvitás, *medium aevum*, reneszánsz, barokk és későbbi áramlatok) a szimbólumok alakulása-változása sokkal inkább mutat külső hatásokra (főleg teológiai, szociológiai) végbemenő természetes és egységes folyamatot, semmint belső konfliktusokat, ellentéteket. Ugyan egy jelkép története során egyes korábban meghatározó elemek háttérbe szorulnak, „elhálnak”, mások viszont felerősödnek, sőt arra is akad bőven példa, hogy a régi *significans* méhéből új *significatum* születik. Ahogyan a nyelv, a szimbólum is él, alakul. A szerkesztő célja volt, hogy „egy-egy mitikus vagy anekdotikus történet vagy akárcsak egyetlen információ, amely az állat antikvitás utáni szimbolikájának megkerülhetetlen komponense, akkor is szerepeljen, ha az ókorban nem rendelkezett efféle általános jelentéssel” (9). Erős kapcsolódást jelentett továbbá egy közös munkatárs, Újvári Edit, aki az előbbinek társ-főszerkesztője volt, az utóbbiban viszont a bibliai és a régi magyar művelődésre vonatkozó részeket írta.

A két *tár* mindazonáltal nem ugyanannak a színdarabnak két, létrejöttében huszonnégy év távlatából egymást követő felvonása. A nagyobb terjedelmű korábbi kötet alcímében az egyetemes és a magyar kultúra speciális szempontú bemutatását ígéri, s már itt is értelmet a szimbólum dimenzióit (jelképek, motívumok, témák). A művészeteken kívül figyelem-

mel van a hermetikus hagyomány jelenségeire is. Ad egyfajta szimbólumértelmezést és bő rendszerező apparátussal látja el az idézett tények felsorolását.

A százhuszonkét tételből álló *Állatszimbólumtár* főleg a hagyományra alapozva mintegy ismertnek tekinti azt az elméletet, amely alapján kiválogatásra és bemutatásra kerültek az egyes állatok. A szerkesztő, Vigh Éva bevezetőjében hangsúlyozza, hogy a nehezebb utat választották, s nem a közkézen forgó ilyen szótárak anyagából indultak ki. Ő írta továbbá a kö-zép- és újkorra, valamint az ikonográfiára vonatkozó részeket. Vagyis szerzőtársaival nem a nemzetközi jelkép-szakirodalomban meglévő ismereteket gyúrta új egésszé (sokan így tettek volna), hanem a két alappillérre (az ókori adatokat Darab Ágnes válogatta) épülő európai kultúrára, s annak részét képező „magyar művelődésre és népi kultúrára” (9) koncentráltak. Ebben meghatározó szerep jutott a részért felelős Barna Gábor egyetemi tanárnak és a Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszék munkatársainak. Buda Attila feladata volt a XIX–XX. századi magyar irodalmi példák besorolása az egyes állatokról szóló fejezetekbe.

A szócikkek ugyanolyan rendszer szerint épülnek fel, kronológiai és izoláló szempontokat követve. Az időrend koherenciáját a fenti idézetet követő mondat illusztrálhatjuk: „Az állatszimbolika antikvitásra vonatkozó részének elkészítését ez a kettősség határozta meg: összefoglalni az antikvitásra érvényes jelenségeket, egyszersmind azokat a kezdeményeket is felvillantani, legyenek bármilyen esetlegesek is, amelyek az antikvitás utáni szimbolikában teljesednek ki” (9). A kötet újdonsága, hogy nemcsak a mű végén közöl összefoglaló bibliográfiát (a huszonnégy oldalas *Források és irodalom* igen hasznos távlatokat nyit az érdeklődők számára), hanem az egyes szócikkek után is rendszeresen és alaposan kidolgozott ismeret közlésével bocsájtja útjára az olvasót, aki ez alapján tovább folytathatja az egyes állat „művelődéstörténetének” elmélyült kutatását.

A latin név közlése után minden esetben a „jelentése:” következik. Itt a szerzők néhány sorban összefoglalják a hivatkozott állat szimbólum-értékét. Ezt követi a viszonylag hosszú törzsszöveg, amely a biológiai ismeretek közlésével indul, majd bibliai indítással kronologikus sorrendben, de nyelvek és kultúrkörök szerint szétválasztva közlik a legfontosabb ismereteket, külön **bold**dal kiemelve a legmarkánsabb szimbolikus tartalmakat. Ezek a tartalmak sokszor egymással ellentétesek: a *gyík* például lehet a sátán megtestesítője (Leviták 11,30), más kontextusban viszont Krisztus mint Nap felé forduló hívő lélek is, az isteni fény kegyelme. Ez utóbbi jelentés a II. századi „természettudósból”, a görög nyelven szerkesztett *Psysiologus*ból való. Ez a mű rendkívül nagy hatással volt a keresztény művészet fogalmi hátterének a létrehozásában, az egyes alakok, vizuális elemek szimbolikus (kanonikus és apokrif bibliai) tartalommal való „feltöltésében”, s nem véletlenül idézi gyakran az *Állatszimbólumtár* is. Mellette a keresztény szimbolizáció folyamatában Szent Ambrus, Ágoston, Basilius (Vazul) imái, zsoltármagyarázatai kapnak nagy hangsúlyt.

A magyar művészettörténeti vonatkozásokat Tüskés Anna dolgozta ki. A könyv külön értéke a szócikkekhez kapcsolódó illusztrációk, amelyek régi kódexekből, természettudományi kiadványokból éppúgy származnak, mint múzeumi anyagokból, fényképekből.

Mint minden ilyen jellegű vállalkozás esetében, itt is felmerülhetnek hiányok: a magyar és az olasz mellett talán a franciák kissé háttérbe szorultak. Az irodalmi példák között Apollinaire *Bestiárium*a, a szakirodalomból Louis Réau monumentális *L'iconographie de l'art chrétien*je (1955–59) idevágó részei felhasználhatóak lettek volna. S van néhány pontatlan-ság is: a *Pávánál*, akinek (a könyv következetesen így vonatkoztat az állatokra, s nem a bevett

ami/amely formával) a görög nevében (taósz) ott van az alfa és az ómega betű. A madár nem Istent jelképezi (260. lap), hanem az ítélkező Fiút, aki a Jelenések könyvének a végén így határozza meg önmagát (Én vagyok az alfa és az ómega), s következetesen így szerepel a keresztény ikonográfiában is.

A mű nagy nyeresége a hazai szimbólumkutatásnak és -népszerűsítésnek. Rendkívül gazdag anyagával új, érdekes, sőt élvezetes ismereteket tár fel az olvasók számára. Általa nemcsak kultúránk alig ismert rétegét vehetjük szellemi birtokunkba, hanem talán még az állatokra is másként tekinthetünk.

Tenk László: Út a ködbe